

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

MULINGO WA ° WAHA NGA ° WAHA WA SHANGO • O¹ HE

GIREIDI YA 2

TSHIVENᑦA LUAMBO LWA HAYANI

SETHE 3 : TSUMBO YA MULINGO 2012

Sumbandzila ya kushumisele kwa Tsumbo ya Mulingo wa Nwaha Nga iwaha Shango Lothe (MNSL)

1. Nyangaredzo nga u angaredza.

Mulingo wa iwaha nga iwaha wa Shango Lothe (MNSL) ANA ndi u linga ndivho na zwikili nga murahu ha tshifhinga tshilapfu hu tshi sedzwa zwo lavhelelwaho zwe mugudi a zwi swikela mafheloni a Gireidi 1-6 na 9. Hu tshi thuswa u linga ha tshikoloni na u itela uri vhagudi vha vhe na vhudifulufheli kha u bvelela musi vha tshi dzhenela kha milingo ya nnda, tshigwada tsha vhadededzi kana vhomakone vha dzi thero vho bveledza thesite dza tsumbo dzine mudededzi a nga dzi shumisa kha ngudo dza Luambo na Mbalu. Mbudziso dza tsumbo dza thesite dzo bveledzwa dzi tshi bva kha mushumo wa Kharikhulamune wa katela themo 1, 2, na 3 dza iwaha, zwi tshi katela na modele wa (MNSL) ANA na zwone zwo netshedzwa. Tsumbo dzine dza katela na modele wa (MNSL) ANA dzi thusa u linga ha tshikoloni hune mugudi a tea u ita misi yotlhe a si dza u dzula vhudzuloni ha u linga ha tshikoloni.

2. Tshivhumbeo tsha mbudziso dza tsumbo.

Tsumbo dzo olwa u itela u fanyisedza thekiniki dzo fhambanaho kana maitele a u linga a zwikili kana ndivho i fanaho. Sa tsumbo iwane ndivho ya magudi kana zwikilizwi nga lingwa nga u nanga kha zwinzhi hune vhagudi vha tea u nanga phindulo ya khwinesa kha dzo fhiwaho, kana tshitatamennde (tshine tsha tsho vhagudi vha tshi iwala phindulo pfufhi kana paragirafu) kana iwane lushaka lwa mbudziso. (U hambela vhagudi uri vha tanganye maipfi kana zwitatamennde hu na mitalo, u fhedzisa fhungo kana phetheni, u sumbedza phindulo dzavho nga u ola kana mvetamveto, na zwiwane). Zwi amba uri musi vhadededzi na vhagudi vha tshi wana tsumbo dza mbudziso dzi kha zwiivhumbeo zwo fhambanaho fhedzi dzi tshi khou vhudzisa tshithu tshithehi, vha tea u pfesesa uri izwi zwo tou pulaniwa nga ndila yeneyo na vhagudi vha tea u fhindula mbudziso dza tsumbo dzothe. Vha khou taniwa kha thekiniki dza mavhudzisele kana kha maitele o fhambanaho u vha xea vhudifulufheli u livhana na thesite.

3. U tumanya na zwiwane zwishumiswa zwa u guda na u gudisa.

U itela thanganelano, dziwane tsumbo dza thesite na mbudziso zwo itwa nga khole u zwi tumanya na bugu dza mushumo. Tsumbo idzi dzo dovha dza livhanywa na tsho dza Tshitatamennde tsha Kharikhulamune ya Lushaka Gireidi 1-12 (TKL), mbetshelwa ya Tshitatamennde tsha Phojisi tsha kharikhulamune na u linga (TPTLM) zwine zwa vha zwa gireidi yeneyo na purotokholo ya u linga ya lushaka. Maiwalwa aya othe o tangana na ane tshikolo tsha do a netshedza a ita mutheo wo dziaho une wa thusa mudededzi kha u ita ndugiselo ya ngudo na u linga ha foma (u linga ha ngudo).

4. Zwine tsumbo dza shumisiswa zwone.

Musi tsumbo dza gireidi na thero dzo dzudzanyiwa nga mutavha wo katelaho zwidodombedzwa zwothe, mudededzi ha tei u xea vhagudi mutavha wotlhe wa mbudziso uri vha fhindule nga tshifhinga tshithihi. Mudededzi u tea u nanga mbudziso dzine dza elana na ngudo dze a dzudzanya dzo tsetshelwaho tshifhinga tshenetsho. Vha tea u nanga tsumbo dza mbudziso nga nthihi nga vhuronwane kana tshigwada tsha mbudziso dzine vhagudi vha nga kona u dzi fhindula, dzi nga shumiswa nga zwiifhinga zwo fhambanaho zwa u funza na u guda nga ndila i tevhelaho:-

4.1. Mathomoni a ngudo sa thesite ya tzedzisiso (diagnostic) u itela u topola maandza na vhudzizwe ha mugudi. Mawanwa a tzedzisiso a tea u bveledza nyeletshedzo kha vhagudi na u bveledza ngudo dzo teaho u lulamisa vhudzizwe ho topoliwaho na u

khwaṭhisa maanḁa a vhukoni vhune vha vha naho. Thesite ya tzedzisiso i nga fhiwa sa tshuṭwahaya u itela u vhulunga tshifhinga tsha u funza kilasini.

4.2. Vhukati ha ngudo, sa thesite ya tshifhinga tshoṭhe u itela u linga arali vhagudi vho kona u swikelela nḁivho na zwikili zwo tiwaho musi ngudo i tshi khou ḁi ya phanḁa u itela uri hu songo vha na mugudi ane a ḁo siwa murahu.

4.3 Mafheloni a ngudo kana ha ngudo dzi re na tshivhalo thesite ya murahu ha **tshifhinga tshilapfu (summative)** i tea u ṅwalwa u itela u linga arali vhagudi vho kona u swikelela na u kona u shumisa nḁivho na zwikili zwo teaho kha ngudo dzo no gudwaho/funzwaho.

Tsivhudzo (feedback) i tea u fhiwa musi mudededzi a tshi vhona hu na ngudo dzine dza ṭoḁa u **khwaṭhisedza (consolidate)** nḁivho na zwikili zwo imaho nga uri.

4.4. Tshifhinga tshoṭhe vhagudi vha tea u ṭanelwa maitete a u linga kana kuvhudzisele, tsumbo, kufhindulele kwa u nanga hu na zwinzhi (multiple-choice) mbudziso ya phindulo nanzhi u fhindula nga u tou funa, (free response) mbudziso dza phindulo pfufhi, na dziṅwe.

Musi tzedzisiso (diagnostic) na u linga ha tshifhinga tshoṭhe (formative) hu tshi nga vha hu pfufhi zwi tshi ya kha tshivhalo tsha mbudziso dzo katelwaho, u linga nga murahu ha tshifhinga tshilapfu hu ḁo katela mbudziso nanzhi u swika kha thesite yo fhelelaho zwi tshi ya kha mushumo wo no gudwaho nga itsho tshifhinga. Zwa ndeme ndi zwa uri vhagudi vha ite nḁowenḁowe yo teaho kha u fhindula thesite yo ḁalaho na kha lushaka lwa tsumbo ya thesite ya Mulingo wa ḁo waha nga ḁo waha wa Shango ḁo (MṅS.) ha lushaka.

5. Memorandamu kana Sumbanḁila ya kuvhudzisele (Memoranda or answering guidelines)

Tsumbo ya vhukuma ya phindulo ndavhelelwa dza tsumbo dza mbudziso ṅwe na ṅwe ya theiste dzo ṅetshedzwa na dza modele wa thesite ya (MṅS.). Vhadededzi vha tea u dzhiela nzhele uri memorandamu a u tei u vha u netisaho. Memorandamu u tea u ṅetshedza fhedzi maitete o ṭanḁavhuwaho a phindulo ndavhelelwa na vhadededzi vha tea u vhudzisesa vha kone u ṅea muṅene phindulo i tendiseaho na dziṅwe phindulo dzi tendiseaho dzo fhambanaho dzo ṅetshedzwaho nga vhagudi.

6. U katelwa ha kharikhulamu.

Ndi zwa ndeme vhukuma uri kharikhulamu ya kilasi yeneyo i katelwe nga vhuḁalo. Tsumbo dza gireidi ṅwe na ṅwe a dzo ngo katela kharikhulamu yoṭhe. Ho tou topolwa nḁivho na zwikili zwa ndeme zwa mushumo une wa katela themo yu 1, 2 na 3 ya ṅwaha wa tshikolo. U siana ha mushumo zwo ya nga nḁila ye zwa sumbedzwa ngayo kha maṅwalwa a Tshitamennde tsha Phoḁisi ya Kharikhulamu yau Linga ya Lushaka (TPKLL).

7. Phendelo.

Ndivho ya muhasho ndi u khwinisa vhuimo na vhunzani (quality) ha kushumele kwa vhagudi kha zwikili zwa ḁitheresi na Nyumeresi zwa ndeme zwa mathomo. (Mḁ S.) ndi tshiṅwe tsha zwishumiswa zwine muhasho wa khou tshi shumisa u ṭola arali mashumele a vhagudi a tshi khou khwinisea, u dzula o ralo kana a tshi khou tsela fhasi. Zwiṭiriki na zwikolo zwi lavhelelwa u tikedza vhadededzi na u vha ṅea zwishumiswa u khwinisa kufunzele na kugudele zwikoloni. Nga u shumisa tsumbo dza (Mḁ S.) sa tshipiḁa tsha zwishumiswa zwa u funza, vhadededzi vha ḁo thusa vhagudi uri vha vhe na nzhele kha maitete o fhambanaho a u linga. Nga kushumisele kwone kwa tsumbo zwi ḁo thusa vhagudi u wana nḁivho na u bveledza zwikili zwa u guda nga nḁila yone na kushumele kwa khwinise hu tshi tevhelwa thesite dza (Mḁ S.).

Vhalani tshitori itshi ni fhindle mbudziso dzi tevhelaho.

Ndivhuwo na Maṭamela ndi khonani khulu. Vha kha murele muthihi wa Gireidi ya 2 tshikoloni. Ndivhuwo u funa u ola. Maṭamela ene u funa u ḱwala zwiṭori zwawe.

Mudededzi wavho ndi Vho-Matiba. Vha ri bugu ndi dza ndeme. Vha vhalela kilasi zwiṭori mafheloni a duvha ḱinwe na ḱinwe ḱa tshikolo. Hu na tshiga tshi ne tsha ri: **"Vhavhali ndi Vharangaphanda."**

Ndivhuwo na Maṭamela vha pulana u ḱwala bugu yavho ya zwiṭori. Vha vhudza Vho-Matiba. Ndivhuwo u ri Maṭamela u ḱo ḱwala zwiṭori ngeno ene a tshi ḱo ola zwifanyiso. Vha humbela mabambiri kha Vho-Matiba. Vho takala ngauri avha vhavhili vha ḱoḱa u ḱwala bugu. Vha vha fha mabambiri. Vha thoma u ḱwala bugu.

1.1 **Talelani phindulo i re yone.**

Vho- (Mutibi , Matibe, Matiba, Matevhu) ndi mudededzi.

1.2 **Fhedzisani mafhungo aya nga u ola mitalo ya u tuma mafhungo aya.**

1.2.1	Maṭamela u funa u	ola zwifanyiso.
1.2.2	Ndivhuwo u funa u	ḥwala zwiṭori.

1.3 **Fhedzisani fhungo ili.**

Ndivhuwo na Maṭamela ndi ..... khulu.

1.4 **Tingeledzani phindulo yone.**

Vho-Matiba vha vhalala zwiṭori .....

- A. nga matsheloni.
- B. nga Musumbuluwo.
- C. »uvha ½the.
- D. »uvha ¼ḥwe na ¼ḥwe.

1.5 **Sumbedzani u tevhekana hone ha zwithu tshiṭorini. Nomborani mafhungo aya u bva kha 1 u swika 4.**

Vha thoma u ṅwala bugu.	
Vha pulana u ṅwala bugu.	
Vha hambela mabammbiri.	
Vha vhudza vho-Matiba.	

2.1 **Ṭoredzani phindulo yone.**

Maṭamela na Ndivhuwo vha pulana u ita mini?

.....

2.2 **Fhedzisani fhungo.**

Maṭamela u ḑo ṅwala zwiṭori Ndivhuwo a ..... zwifanyiso

2.3 **Tingeledzani ḷedere ḷa phindulo i re yone.**

Vho-Matiba vho takala ngauri Ndivhuwo na Maṭamela ...

A.	Vha ṭoda u ṅwala bugu.
B.	Vha kona u ola zwifanyiso.
C.	Ndi dzi khonani khulu.
D.	Vha a kona u vhalala.

2.4 **Fhindulani u ri “Ee” kana “Hai”.**

Ndivhuwo na Maṭamela vho wana mabambiri a bugu? . . .

3.1 **Tingeledzani phindulo yone.**

Maṭamela u funa (mbalo /u ola/u vhala/u ṅwala).

3.2 **Fhedzisani fhungo ili.**

Vho-Matiba vha ri bugu ndi .....

3.3 **Ni humbula u nga Ndivhuwo na Maṭamela vho itani vha tshi
fhedza u ṅwala bugu?**

3.4 **Talelani ipfi lone.**

Ndivhuwo na Maṭamela vha ṭoda u ṅwala(tshifanyiso/ bugu/
tshiṭori) vhoṭhe.

3.5 Tingeledzani leḡere la phindulo yone.

Ndivhuwo ndi . . . kha Maḡamela.

- A thitshara
- B mukomana
- C khotsi
- D khonani

4.1 Sedzani phosiḡara ni fhindule mbudziso.

Vhāvhalo ndi Vharangaphanda

Ndi ngani ri tshi vhala?

- U guda mihumbulo miswa.
- U guda maipfi maswa.
- Zwi ri thusa kha mishumo ya tshikolo.
- Zwi a **takadza** !

4.1 **Nwalani thoho ya iyi phositarara.**

Ndi ngani ri tshi vhala? Neani mbuno nthihi.

.....

4.2 **Vhana vha re kha phositarara vha khou ita mini? .....**

4.3 **Ndi ngani ni tshi vhala?.....**

4.4 **Fhedzisani zwo salaho no shumisa phositarara.**

V..... ndi V.....

4.5 **Fhindulani nga mafhungo a 4 kana 5.**

Ndi ngani ni tshi humbula u ri ndi zwa ndeme u vhala kana ndi ngani ni tshi funa bugu.

.....

.....

.....

.....

.....

5. Nwalani maḽedere danzi na maḽuku nga ndila yone.

5.1 Kopani maḽedere aya.

d e k n t y

5.2 Kopani maḽedere aya.

D E K N T Y

5.3 **Dzudzanyani khavara yaḽu ya bugu ya tshiḽori.**

Khavara yaḽu i fanela u vha na zwi tevhelaho:

Tḽoho

Muḽwali

Mudzudzanyi

Tshifanyiso nga ha itsho tshiḽori

5.4 **Kopololani mafhungo a tevhelaho nga ndila yone mitaladzini ya bugu.**

Ndi takalela u vhala zwiḽori zwa phukha.

Mukomana wanga u funa bugu dzi ambaho nga matsotsi.

Baba vha vhala gurannḽa.

Mmawe vha vhala dzimagazini.

6. **Ñwalululani mafhungo aya ni tshi dzhenisa ndongazwiga zwo teaho.**

6.1 ro ya durban holodeini.

6.2 no vhala tshitori tshifhio

6.3 ndi takalela u tambisa matombo mimavhulu zwitsimbi na zwitanda

7. **Shumisani tshifhinga tsha zwino na tsho fhiraho nga ndila yone.**

7.1 **Olani mitalo ni tshi livhanya maipfi a tshifhinga tsha zwino na tsho fhiraho nga ndila yone.**

U a tuwa	O vhumba
U a vhumba	u do tuwa
	o tuwa
	u khou vhumba

7.2 **Shumisani maipfi aya u fhedzisa mafhungo.**

ola

nea

Vho-Matiba vho mu ..... mabambiri.

Ndivhuwo o ..... tshifanyiso tsha u naka.

7.3 Nwalululani fhungo ili li vhe kha tshifhinga tsho fhiraho.

Namusi vha khou n'wala bugu.

Mulovha .....

7.4 Nwalani fhungo ni tshi shumisa lin'we na lin'we la maipfi o newaho.

dzula .....

sedza .....

7.5 Vhalani fhungo ni tingeledze ipfi lone.

Mulovha (vho / vha) renga bugu ntswa.

8. Nangani ipfi lo peletiwaho nga ndila yone.

8.1 Nwalululani fhungo ni shumise ipfi lo peletiwaho zwone.

O vhala bugu (tharu / tharu).

8.2 Tingeledzani phindulo i re yone.

Ndi ya (tshikoloni, tshikholoni).

8.3 Itani X kha ipfi li re lone.

Ndi toda u (ambara, amara) muñadzi wanga.

8.4 **Talelani ipfi li re lone.**

Iyi ndi kilasi (yavho, yavo).

9. **Nangani ipfi li re lone.**

9.1 **Talelani ipfi li ambaho zwi ne zwa fana na elekanya.**

humbula / fhumula / amba / kuvhanganya.

9.2 **Talelani ipfi li ambaho zwi ne zwa fana na mafulufulu.**

maanda/ zwiliwa/ mafula/ tshineto.

9.3 **Talelani lifhambanyi la lapfa.**

Pfufhifha/ sekena/ tukufhala/ denyefhala.

9.4 **Toredzani phindulo yone.**

Lifhambanyi la sekena ndi .....

10.1 **Ñwalani mafhungo a 4 u ya kha a 5 nga ha kilasi yañu.**

10.2 **Ñwalani mafhungo a 4 u ya kha a 5 nga ha tshifanyiso tshi tevhelaho.**

10.3 **Ñwalani nga ha tshikolo tsha½u.**

Thomani mafhungo nga maipfi aya o ñewaho.

Mudededzi wanga ...

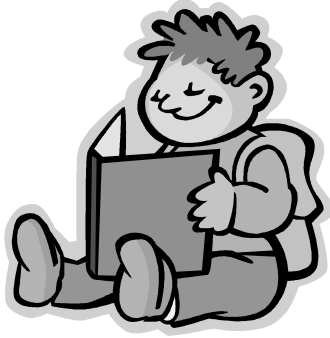
Kiñasi yanga ...

Khonani dzanga ...

Ndi takalela ...

A thi takaleli ...

10.4 Nwalani fhungo lithihi-lithihi nga ha zwifanyiso zwi tevhelaho.

.....

.....

.....

.....

.....